

Aquinói Szent Tamás.

(Születésének hétszázadik évfordulójára.)

A nagy embereket* gyakran és találóan hasonlították hegyóriásokhoz, melyeket hatalmas körvonalaikban annál tisztábban látunk, mentől inkább távolodunk tőlük. Aquinói Szent Tamással is így vagyunk: a keresztény világ e titáni gondolkodójának nagyságát hétszáz esztendő kódén keresztül ma inkább felismerjük, mint száz esztendővel ezelőtt.

Aquinói Tamás bölcelete a görög filozófiában, és pedig annak legérettebb termékében: *Aristoteles* rendszerében gyökerezik. Hogy e körülmény teljes jelentőségét felismerhessük, néhány megállapítást kell előrebocsátanunk a hellén és a keresztény gondolkodás általános viszonyára nézve.

A görög gondolkodás által kifejlesztett fogalmak nélkül — aminő pl. „anyag“ és „szellem“, „ok“ és „okozat“, „substantia“ és „accidentia“ — a keresztény tanítás nagy igazságait nem lehetett volna szabatosan kifejezni és minden félreértést kizáróan dogmákba sűríteni. A görög filozófia pedig három nagy hullámban termékenyítette meg évszázadok folyamán a keresztény gondolkodást.

Az első hullám az egyházatyák korában járta át a lelkeket, midőn *Platon* mély és rejtelmes bölcelete vitte előre a keresztény gondolatot. E korszak legérettebb gyümölcse *Szent Agoston* hatalmas körvonalú filozófiája, mely a keresztény istenszémét a platói örök ideák tanával kapcsolta össze.

A második gondolathullám, mely a görög szellemből kiindulva, hódító útjában a IX. században érintette a keresztény gondolkodókat, *Scotus Erigena* tanításában jutott kifejezésre. Itt a neoplatonizmus hatásáról van szó, mely azonban csak később termette meg érett gyümölcsseit.

Végre a harmadik termékenyítő

ár a XIII. században öntötte el a bölceleti gondolkodás mezejét, midőn ismeretesekké váltak *Aristoteles* összes reánkmaradt iratai Európában. Ennek a hullámnak a tetején jelenik meg a német *Albertus Magnus* és nagy tanítványa: az olasz grófi család nemes sarja: *Aquinói Szent Tamás*. Hogy tehát ez utóbbi filozófiájának alap gondolatait megérthessük, *Aristoteles* világ- és életfelfogásának lényegéről kell megemlékeznünk.

Aristoteles szerint a véges és érzékelhető világon kívül áll a személyes, szellemi abszolút lény: *Isten*. *Isten* nem teremti, csak öröktől fogva *mozgatja* a világot azért, hogy önmaga, mint legfőbb tökély iránt vágyat és szeretetet ébreszt minden létezőben. Mert minden, ami létezik, arra törekszik, hogy a maga lényegét, azaz sajátos mivoltát minél teljesebben kifejtse. Így például a gyermek növekedése nem egyéb, mint a gyermek emberi mivoltának kibontakozása, annak felszabadulása. Ámde e folyamat minden téren csak úgy indulhat meg, ha valami *külső indíték* hat a létezőre. A mag is csak akkor kezd csirázni, ha kedvező külső körülmények (hő, talaj, nedvesség) kiváltják belőle a szunnyadó képességek valórválását. A világfolyamat nem egyéb, mint lehetőségek fokozatos realizálódása. A külső „mozgató okok“ sorában azonban nem lehet a végtelenségig visszamennünk, mert hiszen a végtelen okosor sohasem érhetne valamely határozott eredményre. Tehát kell egy ősi, „első mozgató“ felvennünk, mely mint Abszolútum *különbözik* a tőle függő Relativumtól, a világtól. E végső oknak szellemi természetűnek kell lennie, mert hiszen tiszta tevékenység és nem is változhat, mert ha változnék, maga is egy további külső indítékra szorulna s így nem lehetne már *első* mozgató ok. *Isten* tehát végső felszabadítója s ezáltal tökéletesítője és boldogítója minden létezőnek: csak Őt szeretve lehetünk

valóban jók, erősek és boldogok. Tehát a görög gondolkodás végső eredménye szerint is az Isten iránti szeretet a világ első mozgatója s a mindenség végső célja az, hogy minél hasonlóbbá váljék tökéletességben Istenhez.

Aristoteles mély bölcelete tehát nem idegen a keresztény gondolatvilágtól: az alapigazságokban találkoznak s ezért tudtak a középkorban annyira összeforjni egymással. Aquinói Szent Tamás legmélyebb jelentősége abban áll, hogy az aristoteli bölceletet a keresztény lélek kincseiből merített tartalommal gazdagította. Már Platon tanította, hogy az ember nemcsak eszével, de *egész mivoltával* filozofál. És valóban: mentül gazdagabb a gondolkodó lelkivilága, annál több és termékenyebb kiindulóponttal rendelkezik, amelyet kiaknázza mind több és több igazságot ismerhet fel. Hogy tehát azt a *többletet* kimutathassuk, melyet Szent Tamás bölcelete képvisel Aristotelesszel szemben, azt a gazdagodást kell szemügyre vennünk, mellyel a kereszténység általában gyarapította az emberi lelket.

A görög filozófusok életfölfogásában egyik legfeltűnőbb vonás, hogy valamennyien a „*bölcs*“-ben látják az ember eszményét. A bölcszet pedig olyan embernek gondolták, ki *tudományos belátás* által jut élete helyes fölfogásához és alakításához. Evvel szemben az Úr Jézus a *kisdedeket* állította mindnyájunk elé követendő mintaképül: csak azoké a mennyek országa, kik a gyermeki lélek tisztaságán keresztül ismerik fel az élet nagy igazságait. A cinikus filozófus egy ifjú kérdésére, hogy mire törekedjék, azt válaszolta, hogy „*vagy észre tégy szert, vagy kötélre*” — s voltaképen ebben a nyers mondasban hangzik ki a pogány ókor egész életbölcseisége. Ezzel ellentétben a keresztény tanítást megkapóan mutatja az a mód, ahogyan a középkori áhítat az észnek az értékét tekintette. Albertus Magnus — Szent Tamás mestere és bölceletének útörője — nehezen fejlődő gyermekből tüneményes gyorsasággal korának legnagyobb tudósává vált, hogy azután az aggkor elején korai szellemi hanyatlásnak induljon. Ezt a feltűnő jelenséget az áhítatos hí-

vők úgy magyarázták, hogy Albertus Magnus, ki a Boldogságos Szűz mély tisztelője volt, az Isten Anyjától azt a különös kegyelmet nyerte, hogy ne nagy tudásával, de egyedül ártatlan gyermeki hitével mehessen át az örökkévalóságba. E kis történet minden elméleti fejtegetésnél élesebben mutatja az életfölfogás amaz eltolódását, melyet a keresztény tanítás a görög gondolkodással szemben létrehozott.

A második többlet a *megváltás* eszméjéből fakad. Ez abban a hitben gyökerezik, hogy Isten irántunk való mérhetetlen szeretetétől indítva halandó emberré vált, hogy érettünk meghalhasson. Már Aristoteles mély gondolkodásában megcsillan — mint láttuk — ama belátás, hogy mindennek Isten után vágyódnak s csak ennek alapján érthető meg minden változás és minden fejlődés a világon. De azt még nem sikerült a nagy görög bölcsésznek felismernie, hogy Isten mivoltából következők, hogy Ő is szeret bennünket, még pedig lényéhez méltóan oly végtelen szeretettel, melyhez képest a mi szegény kis emberi szívünk minden szeretete csak csöpp a tengerhez mérve.

Evvel a mozzanattal függ össze a keresztény életfölfogás harmadik sajátossága: a hellén állásponthez viszonyítva: a *keresztény fájdalom*. Ez végső gyökerében abból a tudatból fakad, hogy az érettünk szenvedő s a bennünket megváltó Isten bűneinkkel napról-napra tovább bántalmazzuk. *Goethe* mély mondása, hogy „*Wir leiden alle am Leben*” — a keresztény tanítás megvilágításában azt teszi, hogy sóvárogunk az örök Tökéletesség után, melytől azonban e földön emberi gyarlóságunk elérhetetlen messzegeben tart. E fájdalom minden életörömmnek is állandó sötét háttére. *Herczeg Ferenc* egyik legszebb és legmélyebb regényében, az „*Álomország*“-ban említi, hogy midőn az utasok Konstantinápolyban az Aja Szófiát tekintik meg, feltűnik nekik, hogy annak a mohamedánok által sűrűn bearanyozott mennyezetén is meglátszik a töviskoszorúta nagy Krisztus-fej. Így tör át e világ minden gyönyörűségén keresztül az örök keresztény fájdalom, melyet csak ideiglenesen tud az emberi lélek felejteni.

Ha a keresztény lélek e háromrendbeli többletét szemügyre vesszük, csakhamar felismerjük, hogy azok voltaképpen *egy* töből fakadnak: abból a hitből, hogy a szeretet a legnagyobb hatalom a mindenségben. A gyermek azért ér többet a bölcsnél, mert a szeretet becsebb az észnél. Isten emberré lett, hogy értünk szenvedhessen, mert ily módon megérteti velünk, hogy a szeretet végtelen ereje az Isten-Ember legnagyobb csodáját is létrehozza. A keresztény fájdalom is Isten szeretetéből fakad s csak az örök szeretettől hisz és remél egykor gyógyulást.

Az igazi, végső formulára hozott többlet Aquinói Szent Tamás lelkében a görög szellemmel szemben a mindeneket átható, világokat építő izzó szeretet felismerése a mindenségben. Ezért filozófiája sokkal szélesebb alapon épül fel, mint Aristotelesé: jóval több élményfogantúja van az érzéki világ érzékfölötti magyarázatához, mint a nagy görög bölcsnek. Röviden: *a thomismus lényege a szeretet fényességénél gyarapodó aristotelikus istenismeret.*

Legyen szabad ezt néhány példával megvilágítanunk. Láttuk, hogy Aristotelesnél még úgyszólván nyoma sincs annak, hogy Isten szereti a világot: csak a világnak Isten után való sóvárgását ismerte fel. Evvel szemben Aquinói Tamás mesteri dialektikával vezeti le „Summa Theologicájában“ (I. 22. 1), hogy Isten *mibenlétéből* fakad, hogy mindeneket áthat szeretetével. Mert ha Istenben mint a legtökéletesebb szellemi lényben akaratot kell feltennünk, akkor szeretetet is kell neki tulajdonítanunk, mert hiszen az akaratot végelemzésben mindig valaminek a szeretete indítja és életti: a gyűlölet is csak negatív szeretet. De ha Isten szeret — folytatja okoskodását Szent Tamás —, akkor szeretetének *minden létezőre* ki kell terjednie, mert hiszen minden létezőben van valami — bármily csekély fokú — tökéletesség, ami őt egy mindentudó elme számára szeretetreméltóvá teszi. Hasonlóképpen kimutatja Szent Tamás, hogy Isten mivoltából következik igazságossága és végtelen irtalmassága, éppúgy, mint az, hogy gondviselésével állandóan örökdik a leg-

szerényebb kis létezőn is. A filozófiai isteneszme csak abban a mértékben fejlődhetett és gazdagodhatott, amint a keresztény lelkiélet mélységeinek kibontakozásával a gondolkodók szeme is élesedett addig nem is sejtett lelki árnyalatok észrevezésére. Aquinói Tamás is azért gazdagította istenismeretünket, mert *szent* is volt, akinek lelke mindnyájunkénál közelebb állott az isteni tökéletességhez.

Herman Schell, a nagy német teológus Aquinói Tamás bölcséletének legjellegzetesebb vonásait abban foglalja össze, hogy annak bizalma van az emberi ész erejében, továbbá, hogy az okság elvének abszolút érvényére épít s végül, hogy minden ismeretünk szigorúan tapasztalati megalapozását kívánja. Mindezt azonban már Aristoteles is tanította s így e tételek nem jellemzik sajátképen Szent Tamás bölcséletét. Ellenben eredeti az a mód, amint ez alaptételeket a mi nagy filozófusunk mindenek végső magyarázó elvével hozza összefüggésbe. Azt tanítja, hogy az általunk megismerhető igazság örök és objektív, mert Isten örök eszméivel van egybeforrva. Az okság elvének is azért van abszolút érvénye, mert Isten tiszta tevékenységével (*actus purus*) már adva van e principium fennállása. És minden megismerésünket azért kell a tapasztalatból kiindulva megalapoznunk, mert Isten, ki maga az Igazság, a *világban* nyilatkozik meg az emberi elme számára.

Bármely oldalról is tekintjük tehát Szent Tamás filozófiáját, annak életető gyökereként mindig és mindenütt Isten eszméjére bukkanunk. Ő maga is így látta gondolkodásának alapját. Midőn jó barátja, *Szent Bonaventura*, egy ízben meglátogatta őt cellájában, azt a kérdést intézte hozzá, hogy honnan meríti mélységes és eredeti gondolatait, Szent Tamás válaszképen szó nélkül a feszületre mutatott. E képmozdulatban benne van egész élete és tanítása. De benne van elmúlása is. Halálos ágyán utolsó szava az Énekek Énekének ama sóhajtása volt, hogy „a Hozzád való szeretettől meghalok“. A szeretet éltette minden gondolatát s ez vitte át az örökkévalóságba is. Midőn mi, a huszadik század epigon filozófusai, meghajtjuk elismerésünk és hála

zászlaját nagy szelleme előtt, egyhangúan vallhatjuk a minket egybéként elválasztó minden meggyőződésten túl, hogy Szent Tamás megtanított bennünket arra, ami talán a legnagyobb bölcsesség e földön, hogy csak a szeretet világosságánál található meg az igazságot.

Pauler Akos.

Zenei szemle.

Az Operaház helyzete még mindig nem tisztázódott. Nagy megnyugvás, hogy a kultuszminiszter vette kezébe a művészeti válság megoldását, amely nem is annyira művészeti, mint inkább pénzügyi természetű s szerencsétlen országunk szétszaggatásával és az ebből folyó nyomasztó anyagi helyzettel áll összefüggésben.

Egy bizonyos: ilyen költséges műintézetet a mai Magyarország fenntartani nem képes. Most tehát azon fáradozik a kultuszminiszter, hogy az adott anyagi helyzet mellett mi módon lehetne megtartani a régi művészeti színvonalat. Itt is, mint csaknem minden kérdésben, személyi momentumok szerencsés megtalálásától függ a megfelelő megoldás. Az intéző körök figyelmét csak arra akarjuk felhívni, hogy *Kerner István* grandiózus művészetének erejét okvetlenül igénybe kellene venni s *Márkus László* főrendezői talentumát sem lehet mellőzni. Kerner tekintélyes szavára munkába állott a sztrájkoló zenekar. Az ő művészi súlya olyan, hogy minden operaház dédelgetve lesné véleményeit és irányító szavait. E helyett mindeddig csak üres szimbólumként akasztották rá a főzeneigazgatói címet s még a műsorokat is nélküle állapították meg. Igaz, hogy kissé beteges és fáradt ember. De annyira él-hal az Operaházért, hogy meg lehetne találni a módját értékes tapasztalatai gyümölcsötzetésének. *Márkus László* is beigazolta, hogy az Operaház egyik hatalmas művészoszlopa. A főrendezői munkálkodás minden szálát az ő kezébe kellene adni s mint ahogy *Alszegehy Kálmán* csaknem negyven éven át egyedül győzte ezt a munkát, megfelelő segéderőkkel ő is elvégezné. Így a művészeti színvonal nem szállhatna alább.

A könnyebb rész most már az adminisztratív igazgató megválasztása. Lehetne (szükségből) nem muzsikus is. Hiszen Bécs világhírű operaháza is akkor élte virágkorát, mikor nem karmester ült az igazgatói székben. De ha megkapnók igazgatónak *Poldini Edét*, nagyhírű hazánkfiát — megnyugodhatnánk. Poldini csaknem egy negyedszázada nem él közöttünk, a magyar protekciózás intézményeket sorvasztó szálai nem kötöznék le erős és tiszta kezét. Áldozatokat is megérne ez a megoldás. Ha Poldini nem vállalná ezt az állást, Kernerrel és Márkussal karöltve művészszerető és energikus ember el tudná igazgatni az Operaházat.

*

Mióta újra játszanak az Operaházban, az előadások általában gyöngék. Érződik valahogy, hogy még nem jött meg a gazda.

Puccini emlékére a nagy mester műveiből ciklust rendezett az Operaház, mely az előadások szünetelésével megszakadt. A *Bohémélet*, *Tosca*, *Pillangókisasszony* és a *Trip-tichon* után most a zeneköltő első világsikert aratott művének, a *Manon-Lescaut*nak előadásával fejezték be a ciklust. Tizenhatéves szünet után esendültek fel ismét a fiatal Puccini hevítő melódiái s igazgató, buja akkordjai. Ez a zene ma úgy hat, mint valami zsúfolt vázlatkönyv a későbbi nagyszerű zenei festményekhez. Toscának és társainak nyomaira akadtunk ebben a partitúrában. A *Manon-Lescaut* ma már csupán Puccini fejlődése szempontjából érdekes, mert gyöngé szövege (Prevost abbé regényéből maga írta) és zenei egyenlenségei miatt az azóta megnőtt zseniális zeneköltőt méltóképen nem tükrözi. *Le villi* és *Edgar* című legelső és megbukott operáihoz képest nagy lépés előre, de a *Bohémélet* magaslataához — ha szabad így mondani — operatűd. Az előadás, különösen zeneileg, de rendezésben is: gyöngé volt. A zenekart *Fleischer Antal* karmester vezényelte. Brutálisan. Csak fortéja és fortisszimója van, ami elárulja, hogy nem tiszteli a zenét. A szereplők közül csak *Patakny Kálmán*ban (Des Grieux) telt gyönyörűségünk. Kellemes, érzel-